

Супрун Дар'я Миколаївна.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та реабілітації
Національного університету біоресурсів і природокористування

Супрун Микола Олексійович
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної освіти
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Кондратенко Валентина Олександрівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової і спеціальної освіти Мелітопольського державного
педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

РОЗРОБКА АКАДЕМІКОМ В.І.БОНДАРЕМ ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИХ ЗАСАД ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Спеціальна педагогіка завдячує безперечним успіхам в розробці питань соціалізації учнів різного типу спеціальних шкіл, зокрема, налагодженню системи професійної освіти насамперед декільком знаним фахівцям із теорії та методики професійної освіти учнів спеціальної школи. Звичайно, це в першу чергу класики вітчизняної дефектології К.М.Турчинська та Г.М.Мерсіянова [2]. Їхній учень ще із його студентських років – В.І.Бондар з честю продовжив справу своїх Вчителів. Результатом його багаторічного служіння спеціальній школі стала розробка методологічних засад професійної освіти учнів спеціальних шкіл. Його ідеї стосовно безперервної освіти випускників спеціальних шкіл в закладах професійної освіти дійсно випередили свій час, оскільки це є запорукою успіху їхньої успішної соціалізації.

Бондар Віталій Іванович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, Заслужений працівник народної освіти України, народився 20 жовтня 1938 року в с.м.т. Нова Водолага Харківської області.

Віталій Іванович у 1960 році вступив на дефектологічне відділення педагогічного факультету Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького (нині Український державний університет імені Михайла Драгоманова). Після закінчення інституту (1965 р.) його, як одного з кращих студентів і голову профкому залишають працювати на факультеті. Педагог-науковець невдовзі серйозно заявив про себе не лише в Києві, а й у Шауляї (Литва), Німеччині, Чехії, виступивши з оригінальними педагогічними розробками з проблем трудового навчання учнів спеціальних навчальних закладів. Навчався в аспірантурі Науково-дослідного Інституту дефектології АПН СРСР, де й захистив кандидатську дисертацію (1971 р.) на тему: «Влияние характера обучения на формирование двигательных трудовых навыков у учащихся младших классов вспомогательной школы». Дане дослідження мало велике значення для удосконалення змісту, організації та методики трудового навчання, формування системи конкретних трудових умінь і навичок, розвитку технічної творчості, виховання культури праці, корекції та розвитку психічної сфери учнів. Результати дослідження у подальшому знайшли відображення у монографії «Психология формирования трудовых умений школьников» (1980 р.) і навчальних посібниках «Трудовое обучение во вспомогательной школе» (1981 р.) та «Трудове виховання учнів допоміжної школи» (1984 р.).

У 1972 – 1974 роках Міністерством освіти України був відряджений на Кубу, де працював радником міністра освіти з питань дефектології. Повернувшись з Куби, В. І. Бондар працював доцентом кафедри олігофренопедагогіки, заступником декана, деканом дефектологічного факультету Київського державного педагогічного інституту

імені О. М. Горького. В цей час вчений підготував докторську дисертацію на тему: «Розвиток теорії і практики професійно-трудового навчання учнів допоміжних шкіл України (1917 - 1990 р.р.)». Це був вагомий внесок у теорію та історію української дефектологічної науки, який не втратив своєї значущості по сьогоднішній день.

У дисертації розкрито залежність якості навчання і виховання учнів спеціальної школи від поглядів учених-дефектологів і вчителів-практиків на їхні навчально-пізнавальні можливості, які на різних етапах розвитку дефектології і допоміжної школи змінювалися як у бік недооцінки, так і в бік перебільшення трудових можливостей учнів, що негативно позначалося на змісті програм, методах навчання і формах професійної підготовки учнів.

Як уже наголошувалось, особливим етапом у становленні вченого був захист докторської дисертації, присвяченої дослідженню теорії та історії трудового виховання у допоміжній школі. Результати дослідження В. І. Бондаря слугують концептуальним орієнтиром для розробки варіативних навчальних планів, програм і підручників для учнів спеціальної школи, а також для підготовки навчально-методичних посібників і рекомендацій для вчителів-дефектологів. Положення і висновки дисертації використані для удосконалення структури системи професійно-трудового навчання з метою поліпшення соціально-трудової адаптації випускників допоміжної школи. Віталій Іванович проявив себе не лише послідовним дефектологом-пошукувачем, але й системним дослідником історії та філософії дефектологічної науки.

Після створення в Україні Академії педагогічних наук, В. І. Бондаря обрано першим директором Інституту дефектології АПН України (нині Інститут спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України), з 1993 по 2009 роки, де він підготував плеяду талановитих українських вчених-дефектологів, які продовжують наукові дослідження теорії та історії корекційної педагогіки, спеціальної психології, методик викладання навчальних дисциплін в школах для дітей з особливостями психофізичного розвитку. Учні В. І. Бондаря знаменують собою потужну наукову школу, що охоплює різні галузі дефектологічної науки. Зазначимо, що упродовж п'ятнадцяти років під його керівництвом ІСП НАПН України досяг значних успіхів і одержав визнання провідного в Україні та за її межами наукового центру з проблем психолого-педагогічної діагностики, корекційного навчання, виховання учнів. Зміцнився кадровий потенціал інституту, відкрито нові наукові підрозділи, встановлено та розвинуто міжнародні зв'язки і наукове партнерство з вченими-дефектологами Великої Британії, Голландії, Казахстану, Канади, Польщі та інших країн.

Вагомим науковим досягненням В. І. Бондаря і творчого колективу Інституту став науковий пошук і розробка нової методології корекційної спеціальної педагогіки освіти, на засадах якої створено «Концепцію спеціальної освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку в Україні на найближчі роки та перспективу», «Державний стандарт спеціальної освіти» та «Концепцію реабілітації дітей-інвалідів і дітей з обмеженими фізичними та розумовими можливостями». У проекті закону України «Про спеціальну освіту» та в зазначених документах і науково-методичних матеріалах було обґрунтовано необхідність перегляду історичного підходу як до спеціальної освіти, її структури, мети, завдань і змісту підготовки учнів до майбутнього самостійного дорослого життя. Акцентувалася увага державних органів, суспільства і педагогічної громадськості посиленні інтересу до потреб спеціальної освіти, загалом до людини із особливими потребами.

В. І. Бондар значно збагатив зміст і обсяг поняття «соціальна зрілість», яке розглядає з точки зору не тільки зовнішніх проявів особистості, а й її внутрішніх якостей, що стають визначальними у процесі взаємодії суб'єкта і середовища. Основними показниками соціальної зрілості особистості, на його погляд, виступають: рівень сформованості морально-етичних якостей, які характеризують ступінь

усвідомленості соціальної активності та розуміння її проявів у різних видах діяльності; рівень розвитку мотивації соціальної активності, ступінь оволодіння спеціальними знаннями, уміннями й навичками як необхідними компонентами соціально-трудової зрілості, рівень розвитку творчої самодіяльності, ініціативи, відповідальності, цілеспрямованості тощо

Здобутки вченого становлять понад 600 наукових праць, присвячених різноманітним аспектам навчання і виховання дітей із особливостями психофізичного розвитку. Це монографії, підручники, посібники, наукові статті, опубліковані у вітчизняній і зарубіжній пресі. Як уже зазначалося, загальне значення визначення отримали такі праці: «Психологія формування трудових умінь учасників» (1980 р.); «Трудове обучение во вспомогательной школе» (1981 р.); «Трудове виховання учнів допоміжної школи» (1984 р.); «Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності» (1988 р.); «Фізика: Підручник для 7 класу допоміжної школи» (1996 р.); «Фізика: Підручник для 8 класу допоміжної школи» (2002 р.); «Фізика та побутова хімія: Підручник для 9 класу допоміжної школи» (2003 р.); «Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці» (2005 р.); «Історія олігофренопедагогіки» (2007 р.); «Фізика: Підручник для 7 класу допоміжної школи» (2008 р.) та інші чисельні праці вченого.

У процесі роботи над вибором змісту навчальної програми та підручників з фізики бралось до уваги сучасне наукове розуміння компенсації та корекції, соціальної адаптації дитини, її інтеграції в суспільство.

Обіймаючи посаду директора Інституту спеціальної педагогіки НАПН України В. І. Бондар приділяв велику увагу розвитку міжнародних зв'язків у галузі спеціальної освіти. Він був ініціатором наукового партнерства Інституту спеціальної педагогіки НАПН України з Українським центром засобів розвитку Коледжу імені Грента Маюкена та Університетом провінції Альберти (Канада), Академією спеціальної педагогіки (Польща), з якими підписано угоди про співпрацю, зокрема, організацію щорічних міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій в галузі дефектології.

Перейшовши у лютому 2009 року на роботу до Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова на посаду професора кафедри психокорекційної педагогіки В. І. Бондар в своїй Альма-матері продовжував активну експериментально-пошукову діяльність в якості директора Науково-дослідного центру інклюзивної освіти. Останні роки вчений працює на кафедрі спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Всі його творчі зусилля спрямовані на реформування трудового навчання учнів спеціальної школи. Зокрема, дослідник обґрунтовує питання про відновлення системи професійного навчання для випусників спеціальних шкіл, а також про поновлення підготовки вчителів трудового навчання для спеціальних (колишніх допоміжних) шкіл.

На етапі становлення інклюзивної освіти, на думку В. І. Бондаря, не можна механічно переносити досвід інших країн без врахування специфіки соціально-психологічних чинників, зокрема, етнопсихології кожного регіону України, рівня готовності суспільства до спільного навчання дітей з психофізичними порушеннями та здоровими однолітками у школі. Ефективність інклюзивної освіти залежить не лише від фахової підготовки спеціалістів-дефектологів, але й значною мірою від ставлення до неї суспільства. Від інклюзії в освіті до інклюзії в суспільстві – ось головний орієнтир досліджень нашого Вчителя в цій сфері людського життя!

В дослідженнях, зреалізована ідея нашого Вчителя – академіка Віталія Івановича Бондаря – об'єднати свої зусилля із зусиллями нас – своїх учнів, стосовно практичних питань реалізації завдань інклюзії в повсякденну практику закладу освіти та життя сімей наших вихованців, отже, суспільства загалом. Віталій Іванович, постійно чітко наголошує на необхідності представити кращі зразки педагогічного

досвіду в різних сферах інклюзивного навчання. В однойменній телепередачі, що була підготовлена у 2023 році на регіональному Придніпровському телебаченні талановитою журналісткою та науковцем у сфері інклюзивного навчання Анастасією Іванівною Каплієнко ми прагнули розкрити роль наукової школи Шановного академіка В. І. Бондаря в реалізації широкого спектру завдань запровадження інклюзії в різні сфери життя людини [9]. Вкрай доречно буде зазначити, що це вже далеко не перша спроба Вченого скерувати своїх колег-однодумців на спільну дослідницьку роботу. Так, у 2021 році він спільно із академіком В. М. Синьовим виступили науковими редакторами унікальної книги-дослідження «Українська спеціальна педагогіка в персоналіях» (Видавництво Хортицької національної академії, м. Запоріжжя, 2021). У цьому виданні вперше в історії спеціальної педагогіки представлено творчу спадщину українських вчених-дефектологів кінця XIX – початку XXI ст., які своєю науково-педагогічною діяльністю здійснили суттєвий вплив на її розвиток. До кожної персоналії додається стаття (уринок), що розкриває результати довготривалих досліджень вчених щодо специфіки навчання і виховання дітей з обмеженими можливостями психофізичного розвитку та допоможе читачеві осмислити особливості розвитку спеціальної школи, сприятиме формуванню науково-педагогічного мислення, розширенню педагогічного світогляду та загальної культури. Книга адресована студентам вищих педагогічних навчальних закладів, учителям, працівникам органів освіти, науковцям [5]. Зазначений колективний науково-методичний доробок має надзвичайно широкий спектр свого застосування: від студентської аудиторії до кожного педагога, який працює в означеній педагогічній царині та до життя кожної родини, в якій зростає дитина з певними особливостями психофізичного розвитку. Позитивною ознакою цієї книги є й те, що авторський колектив представлений різними поколіннями вчених-дефектологів та педагогів-практиків. Цим забезпечується спадковість поколінь науковців, а також істинна єдність дефектологічної теорії та практики.

Ознайомлення із науковим доробком академіка Віталія Івановича Бондаря дає підстави для ствердження, що його постать займає знакове місце в когорті сучасних вчених-дефектологів як України так і світової дефектологічної спільноти. Спектр ідей вченого заслуговує на творче осмислення і використання як його сучасниками так і прийдешніми поколіннями вчених та педагогів практиків. Особливе місце в дослідженнях вченого належить вивченню питань професійного навчання випускників спеціальних шкіл різних років, що є запорукою їхньої успішної соціалізації в нинішній складний доленосний час. Саме керуючись цим методологічним орієнтиром Віталій Іванович виступив ініціатором створення міжгалузевої науково-методичної групи із реформування трудового навчання учнів спеціальних шкіл як на загальнодержавному так і на регіональному рівнях. До роботи в ній планується залучити провідних вчених у сфері психокорекційної педагогіки та вчителів трудового навчання, а також батьківську спільноту. Активну допомогу академіку В.І.Бондарю із означеного питання надає доктор педагогічних наук, професор В.Є.Коваленко, яка має честь працювати із Вчителем на одній кафедрі в ХНПУ ім. Г.С.Сквороди, а також професор С.П.Миронова – проректор із наукової роботи К.-ПНУ ім. Івана Огієнка та професор О.В.Чеботарьова – завідувача відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку ІСПП ім. Миколи Ярмаченка НАПН України, а також чисельна кагорта небайдужих людей із різних сфер людського буття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Гладуш В. А. Внесок академіка В. І. Бондаря та його наукової школи в теорію та історію спеціальної педагогіки та психології / Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. - №24, С.55-60.

2. Турчинская К.М. Профориентация во вспомогательной школе. - К.: Рад. школа, 1976. 128 с.
3. Супрун М.О. Педагогіка: підручник. – К.: Аксіома, 2018. 400 с.
4. Супрун М.О. Мої науково-педагогічні стежки- вибрані публікації. Київ: Аксіома, 2023. 344 с. pdf - Опублікована версія [Download \(12MB\)](#)
5. Українська спеціальна педагогіка в персоналіях: Навч. посіб. / За загальною редакцією В.І. Бондаря, В.М. Синьова. – Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2021, 428 с.
6. Шульженко Д. І. Віталій Іванович Бондар / Внесок викладачів кафедри психокорекційної педагогіки у розвиток історії вітчизняної корекційної освіти: навчальний посібник / за редакцією І. П. Колесника, Г. С. Пюнтківської. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С.47-55.
7. Suprun, N. Pedagogy as an academic discipline in the context of religious education. Proceedings of the Kiev Theological Academy. 2011. No.15. – P. 323-333.
8. <https://youtu.be/SDI9--SbWSQ> Посилання на передачу «Камо грядеши» із М. О. Супруном. Тема: Інклюзивна освіта.
9. <https://youtu.be/kcmsfT4tz4k> Посилання на передачу «Від інклюзії в освіті до інклюзії в суспільстві» із М. О. Супруном. Тема: Інклюзивна освіта
10. <https://www.youtube.com/watch?v=mrXS0ySME2w> Посилання на передачу «Від інклюзії в освіті до інклюзії в суспільстві» із М. О. Супруном. Тема: Педагогіка наука чи мистецтво?
11. Інтерв'ю М. Супруна: «Духовність та освіта: Як Богослов'я впливає на Педагогіку та Психологію»? https://youtu.be/EMdxdS_-cG0?si=qJcnVwJEJbg1uDwF

*Супрун Микола Олексійович,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної освіти
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського*

ШТЕПУРА ВІРА ГРИГОРІВНА ПАМ'ЯТЬ УЧНІВ ПРО ВЧИТЕЛІВ

Штепура Віра Григорівна – (1923 – 2018) – вчитель-ветеран Держанівської середньої школи Носівського району Чернігівської області.

Далекий вже вересень 1973 року. В наш четвертий клас на урок із української літератури прийшла Віра Григорівна Штепура. Привітавшись, вона сказала, що замість Інни Михайлівни Трухан, яка поїхала до Носівки, проведе цей урок.

Час пройшов на одному подиху... Ми із захопленням слухали роздуми вчителя про Тараса Шевченка та інших світочів нашої літератури.

Від старшокласників ми давно знали про особливий дар Віри Григорівни залучати учнів до сприйняття літературного слова. Саме тому, коли у старших класах ми розпочали вивчати світову літературу, то дійсно зрозуміли, що істинне пізнання світової літературної скарбниці можливе лише за допомогою нашого педагога.

Дискусії про літературних героїв вчили нас пошуку відповідей на власні світоглядні питання... Роздуми на уроках продовжувалися на засіданнях літературного гуртка, яким десятиліттями керувала В.Г.Штепура. Традиційними були літературні свята, що проводила вона спільно із І.М.Трухан та Р.О.Марущенко. Перемога учнів на різних олімпіадах із мови та літератури для нашої школи була цілком закономірно заслуженим результатом...

Памятаю, як на кожні канікули нам рекомендувалося прочитати класичні твори та написати своє розуміння головних їхніх ідей... Віра Григорівна радила нам